

ZASŁUGI TEODORA RAFIŃSKIEGO ORAZ JERZEGO ALKIEWICZA DLA OŚRODKA NAUKOWO-BADAWCZEGO CHORÓB UKŁADU ODDECHOWEGO U DZIECI W KOŁOBRZEGU KLINIKI PEDIATRII AKADEMII MEDYCZNEJ W POZNANIU

Teodor Rafiński's and Jerzy Alkiewicz's contributions to the Scientific Research Center for the Diseases of the Children's Respiratory System in Kolobrzeg of the Pediatric Clinic of Medical Academy in Poznan

Roman Heider¹, Andrzej Kierzek², Małgorzata Paprocka-Borowicz¹,
Jadwiga Kuciel-Lewandowska¹, Wojciech Laber¹

¹ Katedra Fizjoterapii, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu

² Zakład Fizjoterapii, Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa w Jeleniej Górze

adres do korespondencji: heider.roman@gmail.com

STRESZCZENIE

Na wstępie przedstawiono istotę ośrodków naukowo-badawczych w polskich uzdrowiskach. Były one placówkami medycznymi unikatowymi w skali światowej. Szeroko zanalizowano rolę wybitnych profesorów Teodora Rafińskiego i Jerzego Alkiewicza w rozwoju Ośrodka Naukowo-Badawczego Chorób Układu Oddechowego u Dzieci w Kołobrzegu Kliniki Pediatrii Akademii Medycznej w Poznaniu.

Słowa kluczowe: historia medycyny fizykalnej, Ośrodki Naukowo-Badawcze, leczenie sanatoryjne chorób dróg oddechowych.

SUMMARY

The essence of scientific research centers in Polish health resorts, institution unique in the world is presented first of all. The role of prominent professors Teodor Rafiński and Jerzy Alkiewicz in the development of the Scientific Research Center for the Diseases of the Children's Respiratory System in Kolobrzeg of the Pediatric Clinic of the Medical Academy in Poznan is analyzed widely.

Key words: history of physical medicine, science and research centers, sanatorium treatment of respiratory diseases.

W rozwoju lecznictwa uzdrowiskowego oraz organizowaniu działalności naukowej w Kołobrzegu w drugiej połowie XX wieku znaczącą rolę odegrali przede wszystkim: prof. dr hab. Janusz Bielski, prof. dr med. Artur Czyżyk, prof. dr med. Kazimierz Ereciński, prof. dr med. Franciszek Miedziński, prof. dr med. Maria Prochorow, prof. dr hab. med. Teodor Rafiński oraz prof. dr hab. med. Jerzy Alkiewicz [1].

Ośrodki Naukowo-Badawcze (ONB) powołane w uzdrowiskach przez Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w 1953 r. stanowiły unikatową formę współdziałania klinicystów – naukowców zatrudnionych w uczelniach medycznych oraz w instytutach naukowo-badawczych z lecznictwem uzdrowiskowym.

Miały one za zadanie stałą weryfikację metod stosowanych dotychczas w uzdrowiskach, stworzenie oraz opracowanie nowych metod nie tylko terapii i rehabilitacji uzdrowiskowej, ale również profilaktyki. Prowadziły badania naukowe m.in. w zakresie poznawania mechanizmów leczniczego działania czynników związanych z uzdrowiskiem. ONB pełniły także niezmiernie ważne funkcje konsultacyjne oraz dydaktyczne [2, 3].

Działalność naukowa oraz usługowa Ośrodków Naukowo-Badawczych ściśle związana była z podstawową działalnością danego uzdrowiska, z wyko-

Rycina 1. Teodor Rafiński (1907–1978)

Źródło: Patan J. *Moje lata sześćdziesiąte. Kołobrzeg 1960–1969.* Kołobrzeg 2009.

rzystaniem jego naturalnych źródeł i bogactw. Zaczynano w warunkach niełatwych. Uzdrowiska nie były bowiem w pełni przygotowane na działalność takich nowych placówek. Dzięki pomocy pełnych zaangażowania konsultantów z akademii medycznych, a także zaangażowania lekarzy uzdrowiskowych stopniowo nabierano doświadczenia. Niektóre innowacje diagnostyczne i terapeutyczne inicjowane w klinikach czy instytutach przekazywano niezwłocznie lekarzom uzdrowiskowym, konsultowano je, co pozwalało na stosunkowo szybkie ich wprowadzanie na terenie uzdrowisk.

Samodzielni pracownicy naukowcy, którzy zazwyczaj bywali kierownikami klinik lub instytutów oraz wysoko w hierarchii klinicznej usytuowanymi lekarzami tych medycznych placówek, a także inni lekarze kliniczni konsultowali w uzdrowiskach chorych w ramach danego ONB, ale niekiedy również innych pacjentów z terenu całego uzdrowiska. Ten instruktaż diagnostyczny i terapeutyczny na najwyższym krajowym poziomie w efekcie znacznie podnosił prestiż uzdrowiska. Dochodziło do swoistych patronatów pewnych klinik akademii medycznych w kraju nad poszczególnymi uzdrowiskami. Lekarze kliniczni szkolili lekarzy uzdrowiskowych w specjalnościach klinicznych i vice versa, lekarze balneolodzy z uzdrowisk szkolili z zasad medycyny fizykalnej i balneoklimatologii lekarzy klinicznych. Najbardziej z tej współpracy zadowoleni byli oraz korzystali chorzy [4].

Dla Ośrodka Naukowo-Badawczego Chorób Układu Oddechowego u Dzieci w Kołobrzegu Kliniki Pediatrii Akademii Medycznej w Poznaniu szczególnie zasłużeni byli Teodor Rafiński oraz Jerzy Alkiewicz.

Teodor Rafiński urodził się 8 listopada 1907 r. w Wilczu niedaleko Bydgoszczy. Po otrzymaniu świadectwa dojrzałości rozpoczął w 1927 r. studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Poznańskiego, które ukończył w 1934 r. Podczas studiów zaangażował się w pracę w Zakładzie Fizjologii Uniwersytetu Poznańskiego, najpierw jako wolontariusz (1930 r.), następnie jako młodszy asystent (1931 r.) i starszy asystent (1934 r.). W tym czasie opracował wspólnie z Jarosławem Bilewiczem-Stankiewiczem swoją pierwszą publikację *Krótki podręcznik do ćwiczeń z fizjologii*. Od 1936 r. Teodor Rafiński przenosząc się do Kliniki Dziecięcej Uniwersytetu Poznańskiego pogłębiał swoje wykształcenie w znanej szkole pediatrycznej Karola Jonschera m.in. pod kierunkiem lekarza fizjyatry Janusza Zeylanda (1896–1944). Broniąc pracy *Uśpienie za pomocą Evipan-Natrium* uzyskał w 1938 r. stopień naukowy doktora medycyny. W tym samym roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Terlikowską oraz został ojcem syna Jerzego, a następnie w roku 1946 córki Hanny. W 1939 r. mając zaledwie trzydzieści dwa lata zaczął pełnić obowiązki dyrektora Szpitala św. Józefa, zastępując powołanego do służby wojskowej ówczesnego dyrektora, pediatrę dr Mariana Szenicę (1891–1958).

Wybuch II wojny światowej zaburzył Teodorowi Rafińskiemu, jak i wielu polskim naukowcom, rozwój kariery zawodowej i naukowej. Wysiedlony wraz z rodziną do Generalnego Gubernatorstwa, od pierwszych dni września aktywnie włączył się w pomoc rannym żołnierzom, działając jako lekarz szpitala polowego w Brwinowie, utworzonego przez koło Polskiego Czerwonego Krzyża. Od listopada, po przesiedleniu go do Skierniewic, pracował tam jako lekarz pediatra. Przez cały czas okupacji prowadził społecznie zorganizowaną przez siebie Stację Opieki nad Matką i Dzieckiem w tym mieście. Czynnie uczestniczył w tajnych szkoleniach członków Polskiego Czerwonego Krzyża, przekazując wiedzę w zakresie fizjologii człowieka i pediatrii. Po upadku powstania warszawskiego w 1944 r. współorganizował akcje pomocy ludziom wywożonym ze stolicy, polegające na ich dożywianiu, zaopatrzeniu lekarskim, zakwaterowaniu.

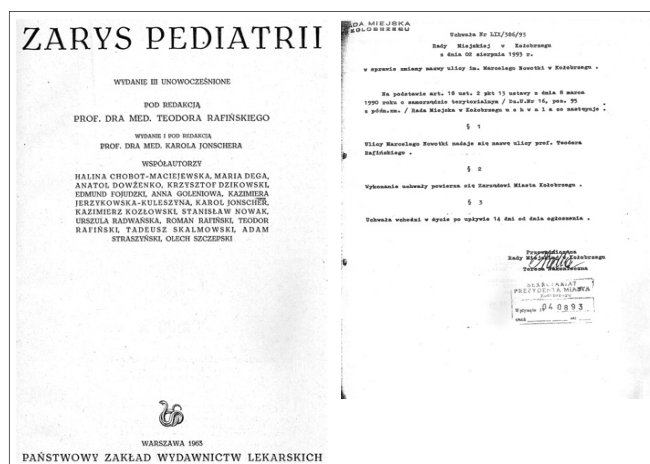
W marcu 1945 r. Teodor Rafiński powrócił do wyzwolonego Poznania, gdzie natychmiast zajął się odbudową zniszczonej Kliniki Dziecięcej przy ul. Marii Magdaleny. W tym samym roku reaktywował także istniejący wcześniej w Klinice Naukowy Ośrodek Szczepień Przeciwgruźliczych, zostając jego kierownikiem. Jednocześnie rozpoczął działania związane z pracą naukową, zostając w tym samym roku adiunktem Kliniki. W 1949 r. na podstawie pracy *Zagadnienia schorzeń usznych u niemowląt jako powikłania niektórych chorób infekcyjnych* habilitował się z pediatrii. Rok później otrzymał tytuł docenta, a 22 października 1954 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym przy Katedrze Chorób Dziecięcych na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Poznaniu.

Teodor Rafiński przez 22 lata (1956–1978) kierował Kliniką Dziecięcą (potem I Kliniką Chorób Dzieci Instytutu Pediatrii Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu), przejmując to stanowisko po śmierci prof. dr. Karola Jonschera. Poza pracą naukową i dydaktyczną angażował się aktywnie w działania społeczne i wychowawcze. Jak wyżej wspomniano, współtworzył Ośrodek Naukowo-Badawczy Sanatoriów Dziecięcych w Kołobrzegu, zostając jego konsultantem i kierownikiem. Swoją wiedzę i doświadczenie wykorzystywał przy organizacji prewentorium dla dzieci w Ludwikowie oraz sanatorium dla dzieci w Olsztynku, w których później sprawował także funkcję konsultanta. Przez kilka lat konsultował również pacjentów w Sanatorium Przeciwgruźliczym dla Dzieci „Staszycówka” w Osowej Górze (1949–1953), w Sanatorium w Kiekrzu pod Poznaniem, w Prewentorium w Jeziorach, w Ośrodku Dziecięcym w Gnieźnie (1950–1951) oraz w sanatoriach dziecięcych w Zabórzu. Był współorganizatorem Uzdrawiska Morskiego w Dźwirzynie [5, 6].

Działalność naukowa profesora Teodora Rafińskiego zaowocowała opublikowaniem około dwustu prac napisanych samodzielnie lub wspólnie ze swoimi współpracownikami. Jego zainteresowania naukowe skupiały się początkowo na badaniu gruźlicy u dzieci, a w szczególności na zgłębianiu zagadnienia szczepień przeciwgruźliczych i związanych z nimi powikłań. W kolejnym okresie zajmował się ostrymi schorzeniami układu

oddechowego wywołanymi głównie gronkowcami. Wprowadził i opisał w tym czasie metodę leczenia trwałych przetok opłucnowych za pomocą przejściowego uniedroźnienia oskrzeli, którą stosowano u dzieci z pozytywnym skutkiem przez wiele lat. Szeroko w niektórych przypadkach stosowano stworzoną przez Rafińskiego metodę leczenia ciężkich posocznicy gronkowcowych za pomocą wymiennego przetaczania krwi. Głównym jego zainteresowaniem okazały się jednak przewlekłe choroby układu oddechowego u dzieci, a przede wszystkim astma oskrzelowa. Wraz ze swoimi współpracownikami zgłębiał zagadnienie etiopatogenezy i terapii tego schorzenia oraz badał wpływ środowiska naturalnego na organizm chorego dziecka. W zakresie leczenia astmy oskrzelowej był prekursorem zastosowania immunologicznej metody za pomocą odczulania nieswoistego wieloważną szczepionką według Delbeta.

Teodor Rafiński angażował się aktywnie w rozwój polskiej pediatrii przez przynależność do licznych towarzystw naukowych w Polsce i za granicą. Przez 10 lat pełnił funkcję przewodniczącego Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego oraz był delegatem Zarządu Głównego tego Towarzystwa na Polskę Zachodnią. Zorganizował w Poznaniu XIII Zjazd Polskiego Towarzystwa Pediatrycznego (1960 r.), pięć konferencji naukowych pediatrów Polski Zachodniej oraz szereg sympozjów naukowych w Kołobrzegu. Swoją wiedzę i umiejętności wykorzystywał także będąc członkiem Komitetu Redakcyjnego „Pediatrii Polskiej”, Rady Redakcyjnej „Herba Polonica”, Rady Naukowej Instytutu Przemysłu Zielarskiego oraz Rady Naukowej Instytutu Balneoklimatycznego. Jako dobry dydaktyk pozostawił w spuściźnie popularny i wielokrotnie wznawiany podręcznik *Zarys pediatrii*. Napisał także książkę o charakterze popularno-naukowym *Higiena niemowląt*, która cieszyła się dużym zainteresowaniem.

Rycina 2. Strona tytułowa pod-ręcznika *Zarys pediatrii* pod redakcją Teodora Rafińskiego

Rycina 3. Uchwała Rady Miejskiej w sprawie przemianowania ul. Nowotki na ul. T. Rafińskiego

Za swoją działalność Teodor Rafiński był wielokrotnie nagradzany. W 1974 r. otrzymał m.in. Nagrodę Naukową Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej, a także Nagrodę Naukową I stopnia Naczelnej Organizacji Technicznej. Uehonorowany został także odznaczeniami nadawanymi przez Radę Państwa: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką Grunwaldu i Medalem XXX-lecia Polski Ludowej. Zmarł śmiercią tragiczną 10 grudnia 1978 r. w Poznaniu [5].

W uznaniu zasług profesora Teodora Rafińskiego Rada Miejska w Kołobrzegu uchwała nr LIX/386/93 z dnia 2 sierpnia 1993 r. postanowiła zmienić nazwę ulicy im. Marcelego Nowotki w Kołobrzegu nadając jej nazwę prof. Teodora Rafińskiego. Była to propozycja dr n. med. Danuty Adamskiej-Czeczpyńskiej, ówczesnej lekarki naczelnej Uzdrawiska Kołobrzeg.

Kontynuatorem prac w Ośrodku Naukowo-Badawczym Chorób Układu Oddechowego w Uzdrawisku Kołobrzeg był profesor Jerzy Alkiewicz (1938–2005) urodzony w Poznaniu. Jego ojciec – profesor Jan Alkiewicz, lekarz medycyny, był światowej sławy dermatologiem i mykologiem. Okres wojny wraz z rodzicami

przetrwiał w Warszawie, Mogilnie i Łowiczu. Po zakończeniu działań wojennych rodzina Alkiewiczów powróciła do Poznania. Tu Jerzy Alkiewicz skończył szkołę podstawową i średnią, zdając w 1956 r. egzamin dojrzałości. Podtrzymując tradycje rodzinne, rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Poznaniu, które ukończył z wyróżnieniem w 1963 r. Zaczął pracę w charakterze wolontariusza, a następnie nabywał doświadczenie zawodowe jako asystent, następnie adiunkt oraz ordynator i kierownik Kliniki Pediatrii. Jednocześnie Jerzy Alkiewicz pogłębiał swoją wiedzę zdobywając specjalizacje w zakresie pediatrii, chorób płuc i alergologii. Rozpoczął przez niego w 1964 r. działalność naukowa zaowocowała obroną rozprawy doktorskiej *Badania nad morfologią, topografią i częstością występowania drożdżaków Candida albicans w migdałkach podniebiennych i gardłowych u dzieci* (1972 r.) oraz uzyskaniem stopnia naukowego doktora habilitowanego na podstawie pracy *Inhalacyjna postać koncentratu z Allium sativum w eliminacji Candida albicans u dzieci z chorobami układu oddechowego* (1990 r.). Trzy lata później został powołany na stanowisko profesora Akademii Medycznej, a w 1998 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego.

Rycina 4. Jerzy Alkiewicz (1938–2005)

Źródło: Kędzia B. Wspomnienie o prof. dr hab. Jerzym Alkiewiczu. *Post Fitoter* 2005; 6(3–4): 66.

Poza pracą naukową, dydaktyczną i lekarską, Jerzy Alkiewicz znajdował czas na działalność organizacyjną. Pełnił funkcję prodziekana Wydziału Lekarskiego w latach 1994–1999, był członkiem senatu Akademii Medycznej w latach 2000–2003. Sprawował funkcję kierownika III Katedry Pediatrii oraz stworzonej przez niego Kliniki Pneumonologii Dziecięcej (później Kliniki Pneumonologii, Alergologii Dziecięcej i Immunologii Klinicznej). W ramach kliniki zorganizował Pracownię Aerozoterapii i Badań Czynnościowych oraz Szpital Dziennego Pobytu. Kierował także Ośrodkiem Naukowo-Badawczym Chorób Układu Oddechowego u Dzieci P.P. Uzdrowiska Kołobrzeg.

Zainteresowania naukowe Jerzego Alkiewicza skupiały się przede wszystkim na aerozoterapii. Był niekwestionowanym

autorytetem w zakresie terapii inhalacyjnej w kraju, zdobył także uznanie za granicą. W swoich pracach badawczych oceniał aktywność biologiczną i właściwości fizykochemiczne leków stosowanych wziewnie. Opracował oryginalne receptury złożonych leków stosowanych w inhalacjach, skupiając się na ich skuteczności oraz bezpieczeństwie stosowania. Doskonalił techniki związane z aerozoterapią w zakresie metod wzięwania oraz aparatury inhalacyjnej. Zajmował się leczniczym zastosowaniem aktywnych farmakologicznie preparatów pochodzenia naturalnego. Leki aerozolowe, w skład których wchodziły olejki eteryczne i ich składniki, a także leki aerozolowe z berberyną, preparatem olejowym *Olbas oil* z drzewa herbacianego są stosowane do dzisiaj w lecznictwie pediatrycznym, zwłaszcza sanatoryjnym. Badania nad skutecznością tych leków prowadzone były szeroko również w Ośrodku Badawczo-Konsultacyjnym w Kołobrzegu. Jerzy Alkiewicz zaangażowany był w działalność licznych towarzystw naukowych w kraju i za granicą. Był członkiem Nowojorskiej Akademii Nauk, przewodniczył Polskiej Grupie Roboczej prestiżowego Międzynarodowego Towarzystwa „Aerozole w Medycynie”, wchodził w skład Rady Naukowej Instytutu Roślin i Przetworów Zielarskich w Poznaniu. Swoją wiedzę i umiejętności wykorzystywał również przy organizacji sympozjów naukowych, konferencji i warsztatów. Zorganizował Ogólnopolskie Sympozjum „Aerozole w medycynie”, patronował konferencjom „Pneumonologia i Alergologia” oraz Warsztatom Pulmonologicznym organizowanym w regionie Wielkopolski.

Efektom długoletniej pracy naukowej profesora Jerzego Alkiewicza było opublikowanie około 470 prac, z których około 180 – to prace oryginalne. Był autorem 10 monografii, a pod jego redakcją powstało 11 podręczników i skryptów dla studentów medycyny. Jako członek Komitetów Naukowych czasopism medycznych, takich jak „Herba Polonica”, „Postępy Fitoterapii”, „Acta Pneumonologica et Allergologica Pediatrica” przekazywał swoją wiedzę i doświadczenie innym. Działał także jako redaktor naczelny kwartalnika „Postępy Aerozoterapii”, którego był twórcą.

Profesor Jerzy Alkiewicz za swoją pracę zawodową i naukową był wielokrotnie nagradzany medalami i odznaczeniami; m.in. otrzymał Honorową Odznakę Miasta Poznania (1976 r.), Odznakę za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego (1979 r.), Złoty Krzyż Zasługi (1986 r.), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (2001 r.) oraz Medal Komisji Edukacji Narodowej (2002 r.). Zmarł 15 lipca 2005 r. w Poznaniu [7].

Działalność wybitnych poznańskich naukowców profesorów Teodora Rafińskiego oraz Jerzego Alkiewicza miały ogromne znaczenie dla rozwoju Ośrodka Naukowo-Badawczego Chorób Układu Oddechowego u Dzieci w Kołobrzegu Kliniki Pediatrii Akademii Medycznej w Poznaniu. Ich dokonania nie byłyby możliwe bez pełnego zaangażowania rzeszy lekarzy, pielęgniarek i personelu pomocniczego.

*Źródło finansowania: Praca sfinansowana ze środków własnych autorów.
Konflikt interesów: Autorzy nie zgłaszają konfliktu interesów.*

BIBLIOGRAFIA

- Bojar-Fijałkowska A, Siedlak J. P. P. *Uzdrowisko Kołobrzeg. Rys historyczny i teraźniejszość*. Kołobrzeg: Kołobrzesckie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne i Muzeum Oręża Polskiego; 1991: 33.
- Straburzyński G, Ramlau D. Dorobek polskich ośrodków naukowo-badawczych w latach 1974–1976. *Probl Uzdr* 1979; 12(146): 180–182.
- Dobrzyński J. Uzdrowiska państwowe w r. 1951. *Baln Pol* 1953; IV(3): 124–125.
- Kierzek A, Heider R, Paprocka-Borowicz M, i wsp. Znaczenie Ośrodków Naukowo-Badawczych polskich uzdrowisk. *Acta Medicorum Polonorum* (w druku).

- Hasik J, Meissner RK. *Szkice do portretów przedstawicieli medycyny poznańskiej 1945–1985*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Medycznej. Dział Wydawnictw Uczelnianych; 1991: 259.
- Rafiński Teodor (1907–1978). W: *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXX, Z. 3. Wrocław–Łódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności; 1987: 447–449.
- Kędzia B. Wspomnienie o prof. dr hab. Jerzym Alkiewiczu. *Post Fitoter* 2005; VI(3–4): 66–67.

Adres do korespondencji:

Dr Roman Heider
Katedra Fizjoterapii
Uniwersytet Medyczny
ul. Grunwaldzka 2
50-355 Wrocław
Tel.: 601 874 498
E-mail: heider.roman@gmail.com

Praca wpłynęła do Redakcji: 15.10.2017 r.
Po recenzji: 23.10.2017 r.
Zaakceptowano do druku: 25.10.2017 r.